

Neke mogućnosti interpretacije epizode „Zavođenje Zeusa“ (*Ilijada* 14.153–353)

Tena Lovrić

Petra Matović

*Odsjek za klasičnu filologiju,
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu*

Isusovac Rajmund Kunić jedan je od najcjenjenijih prevodilaca Homera na latinski. Ključni faktor u njegovu radu bilo je isusovačko obrazovanje zahvaljujući kojem je dobro poznao klasične pisce i skladno se i sam izražavao na latinskom. Međutim, odabir *Ilijade* kao prevodilačke građe nije bio posve neproblematičan iz isusovačke perspektive budući da se u tom djelu nalaze i razni škakljivi ulomci. Najpoznatiji od njih je epizoda „Zavođenje Zeusa“ koja se u ovom radu prikazuje iz različitih perspektiva, zaključno s analizom Kunićeva prijevoda iste. Naša analiza ukazuje na sklonost ublažavanju potencijalno skandaloznih stihova te na posezanje za antičkim autorima.

Ključne riječi: *Ilijada*, Homer i Bliski istok, Rajmund Kunić, indoeuropska mitologija, ženski likovi kod Homera

1. Uvod

Epizoda od 200 stihova u 14. pjevanju *Ilijade* (14.153–353) već je od antičkih vremena poznata pod nazivom Διὸς ἀπάτη (Krieter-Spiro 2018: 11), ovdje prevedeno kao „Zavođenje Zeusa”.¹ Riječ je o dijelu epa u kojem Hera varkom nakratko pomaže Grcima: uz pomoć Afroditinog čarobnog pojasa zavodi Zeusa da bi on zaspao i na neko vrijeme prestao kontrolirati borbu pod Trojom u kojoj je dotad favorizirao Trojance, a odmagao Grcima na čijoj je strani Hera. U ovom se radu ta epizoda najprije prikazuje u kontekstu Homerova epa, a potom se iznose četiri različite interpretacije iste: indoeuropeistička, potom u kontekstu bliskoistočnih utjecaja na grčku književnost, zatim traduktološka u kojoj se analizira ovaj odlomak u latinskome prijevodu Rajmunda Kunića, te nakraju feministička. Odabran je upravo Kunićev pri-

¹ U radu se, ako nije drugačije navedeno, citira hrvatski prijevod Tome Maretića preuzet s <https://lektire.skole.hr/knjige/homer/ilijada>. Grčki tekst preuzet je iz zbirke *Perseus* gdje se nalazi oksfordsko izdanje Homera (*Homeri Opera in five volumes*. Oxford, Oxford University Press. 1920.). Kunićev prijevod citiran je prema prvom izdanju njegova prijevoda *Ilijade* (Kunić 1776).

jevod zbog njegove već poznate sklonosti prerađivanju izvornog materijala te činjenici da je Kunić bio isusovac pa je za njega ova senzualna epizoda nužno bila osobit izazov. Cilj je rada prikazati na jednom mjestu raznolika čitanja relativno kratkog teksta, inače raštrkana po komentarima i znanstvenoj literaturi, te ukazati na njegovu aktualnost u homerologiji i šire. Iako u *The Homer Encyclopedia* postoji natuknica *Dios apatē* (Currie 2011) u kojoj se spominju razne interpretacije ove epizode, vrlo je sažeta te smatramo da će našoj stručnoj publici biti korisno opširnije bavljenje nekima od tamo navedenih tema, naročito s obzirom na noviju literaturu i doprinose hrvatskih znanstvenika i prevodilaca koji se u toj natuknici ne spominju.

2. Epizoda „Zavođenje Zeusa” u *Ilijadi*

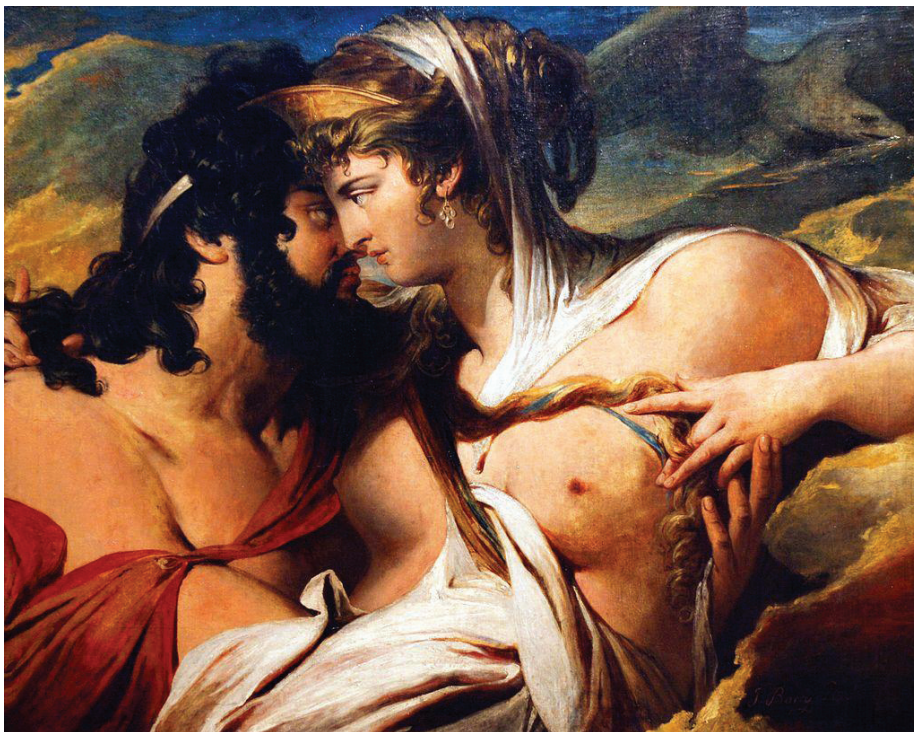
U prvom pjevanju *Ilijade* Zeus je obećao Tetidi da će, zbog uvrede nanesene njezinom sinu Ahileju, Trojanci nadjačavati Ahejce. U sljedećih 12 pjevanja trojanski junaci postižu velike uspjehe na bojnopolju te dolaze sve do bedema koji je grčka vojska podigla oko svojeg tabora. Na početku 14. pjevanja grčki vođe nalaze se u bezizlaznoj situaciji, a njihov vođa Agamemnon malodušno predlaže bijeg pod okriljem noći. Ipak, Odisej ga odgovori od toga, te se na Diomedov nagovor ranjeni vraćaju u bitku da bi motivirali druge. Nakratko im se pridružuje Posejdon da bi ih dodatno ohrabrio. Sve to s Olimpa gleda Hera. Zabrinuta za Grke, odlučuje uzeti stvari u svoje ruke te na licu mjesta kuje plan kako barem nakratko zavarati Zeusa i odvratiti mu pažnju od rata da bi Grci mogli nadvladati Trojance.

Herin plan sastoji se od uljepšavanja ambrozijom i „ambrozijskim uljem” te pažljivo odabira odjeće, pri čemu posebno mjesto zauzima čarobni pojas božice Afrodite koji Hera posuđuje od nje pod izlikom da želi izmiriti Okeana i Tetiju, stari bračni par morskih božanstava. Dotjerana stiže na planinu Idu s koje Zeus promatra bitku. Njega obuzima požuda te na neko vrijeme zaboravlja na Trojanski rat, što dovodi do velikih promjena na bojnopolju: sad se Grci uspješno suprotstavljaju Trojancima, a Ajant pogađa Hektora velikim kamenom. Hektora odnose s bojišta, a Grci su time dodatno osokoljeni.

Međutim, ratna sreća prati Grke samo dok Zeus spava u Herinu zagrljaju. Kad se na početku 15. pjevanja vladar bogova probudi, odmah shvaća o čemu je riječ. Bijesno prekora Heru i poduzima korake da se stvari vrte na staro: šalje Apolona da izliječi Hektora, a Posejdonu šalje Iridu s porukom da se okani borbe. Hektorov čudesni povratak izaziva paniku među Grcima koje Trojanci potiskuju sve do brodova. Dramatična situacija u kojoj se našla grčka vojska uzrujat će Patrokla do te mjere da će se, uz Ahilejevu suglasnost, vratiti u boj u kojem će i sam nastradati, a njegova će smrt biti dovoljan razlog Ahileju da se ponovno uključi u ratovanje u posljednjoj trećini epe.

Epizoda „Zavođenje Zeusa” prikazuje isključivo svijet bogova i njihove međusobne odnose. Njihovo ponašanje nije ni po čemu uzvišenije od ljudskog: spremni su na kojejkakve smicalice da postignu ono što žele; hrabri Zeusu iza leđa, no kad ih on

pozove na red, manji su od makova zrna. Upravo je ovakav prikaz bogova kao nestalnih i neodgovornih bića bio trn u oku mnogim humanističkim čitateljima kad je Homer u renesansi ponovno postao dostupan na Zapadu, no s vremenom su homerski bogovi postali nešto prihvatljiviji te su se počeli pojavljivati prijevodi *Iljade* i *Odiseje*. U talijanskom humanizmu takvi su prijevodi uglavnom bili parcijalni, a ako su i bili cjeloviti, bili su u vrlo doslovnoj prozi. U 18. su se stoljeću dvojica isusovaca aktivna na području današnje Italije, već spomenuti Kunić i njegov suvremenik Francisco Javier Alegre, odvažila prevesti cijelu *Iljadu* na latinski u heksametru. Analiza Kunićeva prijevoda nalazi se u 5. poglavlju.

Slika 1: James Barry, *Jupiter i Junona na planini Idi*, 1773.

3. Indoeuropeističko čitanje „Zavođenja Zeusa“

U bogatom opusu Radoslava Katičića nalazi se i niz značajnih doprinosa poznavanju mitologije indoeuropskih naroda. Usporedbom književnih tradicija na nekoliko indoeuropskih jezika Katičić je rekonstruirao drevne mitske priče koje nisu bile zapisane u izvornom obliku. Katičić se osobito bavio praslavenskom usmenom književnošću, pa tako i mitskim sadržajima koji su tom književnošću posredovani, ali često je povlačio paralele s tradicijama drugih indoeuropskih naroda, npr. litavskom, grč-

kom i indijskom. U nekoliko se radova (Katičić 1987, 1989, 2008) te u knjizi *Zeleni lug* (Katičić 2010) Katičić bavio raznim slavenskim tekstovima (jurjevskim ophodnim pjesmama u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, Sloveniji i sjevernoj Rusiji, bjeloruskim folklorom, ukrajinskom usmenom predajom, ruskim baladama i božićnim pjesmama, i dr.) na temelju kojih je rekonstruirao priču o „svetoj svadbi” (ἱερός γάμος), seksualnom sjedinjenju djece boga gromovnika, božanskih brata i sestre po imenu Jarylo (Juraj) i Mara koji su dugo bili razdvojeni.² Ta se „sveta svadba” odvija „u zelenom lugu” i donosi prirodni plodnost, a nakon nje bog ispituje božicu o njezinom podrijetlu te se ustanovi istina o njihovoj srodnosti.³ Odjek tog mita i jezika kojim je opisan Katičić pronalazi i kod Homera, prvenstveno u epizodi „zavođenje Zeusa” (Katičić 2008: 103–109).⁴ Zeus i Hera liježu na „novoizniklu travu, rosnu djetelinu”.⁵ I novoiznikla trava (νεοθηλής ποιή) i rosa (ἑέρση) i djetelina (λωτός) važni su motivi u epizodi „svete svadbe” (Katičić 2008: 103–109, v. i Matasović 1996: 37).⁶

Dok se Katičić prvenstveno bavi rekonstrukcijom teksta, a tek posredno mitom koji stoji iza njega, mitologiju direktno proučava Ranko Matasović koji potkrepljuje Katičićevu rekonstrukciju mita novim argumentima (Matasović 1996). Između ostalog, kod Pindara se riječ ποιή pojavljuje u izrazu κείραι μελιαδέα ποίαν, što Matasović tumači kao „spavati s nekim”, u kontekstu Hironove ljubavi prema Kireni (Matasović 1996: 37–38), a ἑέρση se javlja kod Nona iz Panopolisa u kontekstu ritualne svadbe (Matasović 1996: 39). Matasović donosi etimologije relevantnih riječi, od kojih ćemo ovdje spomenuti samo korijen *yēr-/yōr iz kojeg se izvode imena Hera i Jarylo (Matasović 1996: 38). Osim što potkrepljuje Katičićeve teze, Matasović otvara i teme za nova istraživanja, npr. u analizi stihova 14.286–291 iz „Zavođenja Zeusa” u kojima

² O „svetoj svadbi” u grčkoj mitologiji i književnosti piše Janko (1992: 171).

³ Kad se ne radi o bogovima, već o ljudima, posljedice variraju, ali redovito su negativne. Katičić navodi niz mjesta iz slavenskih književnosti (Katičić 2008, 2010, *passim*).

⁴ Vrijedi spomenuti još jedno Katičićevo opažanje važno za homerologiju. Kao što je već rečeno, Katičić kao mjesto susreta mladog boga i božice rekonstruira „zeleni lug”. Hrvatski „lâg” je, između ostalog, ‘nizinska šuma na poplavljenom zemljištu’, slovenski *log* ‘šuma’, ‘močvarna livada na vodi, obično dijelom obrasla drvećem’. Slična značenja postoje i u drugim slavenskim jezicima, a postoji i riječ „lúka”, ‘livada’, odnosno slovenski *loka*. To omogućava rekonstrukciju praslavenskih riječi lŕgъ i lŕka koje se mogu povezati i s prabaltičkim. Osobito je važna litavska sintagma *žalia lanka* „zeleni lug” (Katičić 2008: 75–86). Lokacija kakvu označavaju te riječi opisana je i kod Homera (*Il.* 4.383, 21.349–350): na oba mjesta riječ je o kombinaciji riječne vode i raslinja (Katičić 2008: 106).

⁵ Prijevod Radoslava Katičića (Katičić 2008: 105).

⁶ Riječ ποιή dovodi se ovdje u vezu s riječju ἐνιαυτός – ‘trava je godina’ (Katičić 2008: 103), no možda bi trebalo uzeti u obzir i značenje „žetva” ili „ljeto” koje navodi Liddell-Scottov rječnik (s. v. πῶα) dostupan na *Logeionu* (<https://logeion.uchicago.edu/%CF%80%CF%8C%CE%B1>).

se opisuje kako bog sna dolazi na planinu Idu te sjedi na vrhu jele za vrijeme svete svadbe. San je kod Homera preuzeo ulogu koju u baltoslavenskoj predaji ima orao, što je anomalija za koju zasad nema objašnjenja (Matasović 1996: 39–40).⁷ Još jedna tema za daljnje istraživanje je uloga Afroditinog čarobnog pojasa koji Hera nosi. Taj se pojas može povezati s Marinim pojasom u baltičkoj tradiciji mita o svetoj svadbi i mogao bi predstavljati ciklus plodnosti, a nije nevažno da su riječi *po-jasъ i ζώνη etimološki srodne (Matasović 1996: 41).

4. „Zavođenje Zeusa“ kao dokaz bliskoistočnog utjecaja na Homera

Iako se Homer i Hesiod redovito navode kao prvi pjesnici zapadne književnosti, ne treba pretpostavljati da su djelovali u kulturnoj izolaciji, naprotiv, mnogi vjeruju da se u njihovim epovima mogu uočiti i utjecaji nekih izvaneuropskih književnosti. Filolozi Martin L. West i Walter Burkert smatraju se pionirima u proučavanju paralela između grčke i azijske (sumersko-akadske i hetitske), te grčke i egipatske književnosti.⁸ U djelu *The Orientalizing Revolution* Burkert posvećuje zaseban dio epizodi „Zavođenje Zeusa“ koja predstavlja jedan od ključnih dokaza njegove teorije o kontinuiranom utjecaju maloazijske kulture na Grčku arhajskog doba (Burkert 1995: 91–96). Unutar epizode posebnu pažnju poklanja Herinoj izjavi da se uredila jer ide u posjet morskim božanstvima Okeanu i Tetiji koje naziva Ὠκεανὸν τε θεῶν γένεσιν καὶ μητέρα Τηθύον, („I Okeana, bogom početak, i Tetiju majku“ 14.201, 14.302). Burkert ukazuje na činjenicu da se radi o sporednim božanstvima (osobito Tetiji) koja se nigdje drugdje u grčkoj književnosti ne navode kao praotac i pramajka bogova te smatra da se tu može iščitati utjecaj sumersko-akadskog epa *Enuma eliš* u kojem su

⁷ Vrijedno je spomena da Matasović povezuje ovaj mit i s *Odisejom*. U analizi susreta Penelope i Odi-seja kad se ovaj *incognito* vrati na Itaku također se nalaze paralele s baltoslavenskim mitom: dvoje ljubavnika se susreće nakon duge razdvojenosti, jedan postavlja drugom pitanja o porijeklu. Osobito su istaknute riječi koje Penelopa upućuje Odiseju, a koje sadrže formulu δρῦς καὶ πέτρῃ (Od. 19.162–163), poznatu iz Hesiodove *Teogonije* (stih 35). Ova formula navodi atribute boga gromovnika, te se i ovdje radi o elementima mita o „svetoj svadbi“ (Matasović 1996: 41–42). Matasović zaključuje rad analizom stihova iz Euripidovih *Feničanki* u kojem je opisano mjesto Dionizova rođenja, a koje neodoljivo podsjeća na Katičićev „zeleni lug“ (Matasović 1996: 42–43). Dioniza i druga božanstva indoeuropskih naroda spominje i Katičić kao moguće paralele (Katičić 1987: 42).

⁸ Epohalnim se smatraju Westova opsežna studija *The East Face of Helicon* (West 1997), te Burkertova *The Orientalizing Revolution* prvi put objavljena 1984. u Heidelbergu (ovdje citirana prema engleskom prijevodu, Burkert 1995). U novije se vrijeme Johannes Haubold založio za nešto odmjerjeniji pristup problematiki ukazivanjem na objektivne zapreke u prenošenju tekstova i ideja poput nedostatka predvodilaca i ogromnih udaljenosti (Haubold 2013).

⁹ Ep *Enuma eliš* („Ep o stvaranju“) dostupan je našem čitateljstvu u prijevodu Marka Višića (Višić 1993: 241–272).

svi bogovi potomci dvaju vodenih božanstava, Apsua i Tiamat, oceana slatke, odnosno morske vode (Burkert 1992: 92).⁹ Zeus i Hera po njegovu mišljenju vode ljubav „u kozmičkom, prirodnom okruženju” što je neubičajeno za homerske bogove, te zaključno iznosi dokaze da se ime božice Tiamat, posvjedočeno u više oblika i zahvaljujući raznim glasovnim promjenama, moglo u grčkom adaptirati kao Τηθύς, Tetija (Burkert 1995: 92–93).

Burkertova interpretacija bila je dugo općeprihvaćena, no u novije ju je vrijeme u potpunosti osporio Adrian Kelly (Kelly 2008). On između ostalog navodi Panchenkovo mišljenje da se Okean i Tetija ovdje smatraju roditeljima isključivo morskih božanstava, da je priroda vrlo često, i ni po čemu iznimno, okruženje božanskih aktivnosti, te da je Burkertova lingvistička analiza neusklađena s fonološkim razvojem grčkih dijalekata arhajskog doba (Kelly 2008: 274–285). Kelly je sumnjičav i prema nekim drugim elementima Burkertove analize (Kelly 2008: 285–292), a isto tako i prema Westovu pristupu istoj epizodi: West, primjerice, smatra da je tipični prizor Herinog ukrašavanja preuzet iz kulta sumerskih božica Innane i Dumuzi, dok Kelly nalazi neposrednije paralele u Penelopinom i Afroditinom dotjerivanju u *Odiseji* te zaključuje da ne treba tražiti površne analogije i poveznice s udaljenim kulturama ako već postoje slična mjesta u grčkoj književnosti (Kelly 2008: 293–302). Ipak, rasprava ne završava s Kellyjem: Martha Krieter-Spiro u najnovijem komentaru uz 14. pjevanje *Ilijade* navodi niz bliskoistočnih motiva u tom pjevanju (Krieter-Spiro 2018: 12), a Kellyjeve argumente ne smatra uvijek dovoljno uvjerljivima (Krieter-Spiro 2018: 124). Možemo pretpostaviti da filolozi još uvijek nisu rekli zadnju riječ o ovoj epizodi te očekivati nove doprinose i rasprave.

5. „Zavođenje Zeusa” u Kunićevu prijevodu *Ilijade*

5.1 Kunićev prijevod *Ilijade*

U višestoljetnoj tradiciji hrvatskog latinizma nalazimo i relativno mali, ali nikako zanemariiv, korpus prijevodne književnosti. Jezici s kojih su hrvatski autori najčešće prevodili na latinski bili su hrvatski (Džamanjićev, odnosno Getaldićev prijevod *Osmana*, Džamanjićev prijevod Menčetićeve poeme *Radonja*) i (staro)grčki. Među prijevodima s grčkog nalazimo, između ostalog, epigrame (Kunićevi prijevodi iz *Grčke antologije*), epiku i bukolsku poeziju (Kunićevi i Džamanjićevi prijevodi Homera, odnosno Teokrita; potonji je preveo i cijeli opus epičara Hesioda), historiografiju (Celijev prijevod Ksenofontove *Anabaze*; Gradićev Apijanovih *Ilirskih ratova*), književnu kritiku (Dudićev prijevod rasprave *O Tukididovu značaju* Dionizija iz Halikarnasa) te čak i jednu dramu (Eshilova *Okovanog Prometeja* u prijevodu Matije Grbića ili Grbca), inače slabo zastupljen žanr u hrvatskom latinizmu. Vrijedi spomenuti da se prevodilo i humanistička djela s latinskog na hrvatski (Paskoje Primović prepjevao je ep *De partu Virginis* Jacopa Sannazara, a Junije Palmotić ep *Christias* Girolama Vide).¹⁰

¹⁰ O hrvatskoj latinističkoj epici, uključujući prijevodnu, Novaković (2005).

Rajmund Kunić je svakako jedan od najistaknutijih autora dubrovačkog latinizma u 18. st., a ujedno i, uz svog učenika Bernarda Džamanjića, jedan od najplodnijih hrvatskih prevodilaca s grčkog na latinski, bilo da sudimo po ukupnom broju prevedenih djela, bilo po njihovoj duljini. U svom općem pregledu novolatinske književnosti Jozef IJsewijn navodi da se upravo Kunićev prijevod Homera, prvi put objavljen 1776. u Rimu, smatra „najboljom latinskom verzijom *Ilijade*“ (IJsewijn 1990: 94; v. i Majnarić 1940: 167, Šonje 1976: 34–35, Novaković 2005: 36, Bratičević 2015: 249).¹¹ Kunićev prijevod bio je vrlo dobro prihvaćen među suvremenicima te je izdan još dvaput, 1784. u Beču i Veneciji, 1830. bio je uključen u višejezično izdanje Homera (više u Bratičević 2015: 250–251), a poslužio je i Vicenzu Montiju kao građa za talijanski prijevod *Ilijade* (Šonje 1976: 34–35, Ferluga-Petronio 1996).

Dobro je poznato da je Kunić kao prevodilac (jer on nije subjekt prethodne rečenice) bio sklon prerađivanju materijala (v. npr. Majnarić 1940, Šonje 1976, Novaković 1992, Bricko 2002) pa je tako njegov prijevod *Ilijade* duži od originala za 3.067 stihova: 18.760 naspram Homerovih 15.693 (Bratičević 2015: 251). Stilski je često bliži rimskom pjesniku Vergiliju nego Homeru, što su uočili već Maixner (1889) i Majnarić koji je dokazao da je Kunić svjesno imitirao Vergilija (Majnarić 1940). Iako bismo od isusovca svakako mogli očekivati izvjesnu sklonost pročišćavanju lascivnih i erotskih elemenata u tekstu, čini se da je Kunić bio stroži u tome od nekih suvremenika i kolega: u paralelnim analizama Kunićevih i Džamanjićevih prijevoda Teokritovih *Idila* pokazalo se da je Kunić više od svog učenika pazio na doličnost i uljepšavao izvornik tamo gdje ga je smatrao presirovim i priprostim (Bricko 2002, Bratičević 2015: 253–257). Stoga vrijedi posebno razmotriti Kunićev pristup epizodi „Zavođenje Zeusa“.

5.2 Analiza odabranih odlomaka iz „Zavođenja Zeusa“ u Kunićevoj verziji

Homerovim stihovima 14.153–353 odgovaraju Kunićevi 14.179–403, što znači da je Kunić epizodu „Zavođenje Zeusa“ produžio za 24 stiha, tj. oko 10%. Na odabranim primjerima objasniti ćemo neka proširivanja, ali istovremeno upozoriti i na skraćivanja, te se naposljetku osvrnuti na Kunićevu adaptaciju nekih lascivnijih mjesta.

5.2.1

Ἥρη δ' εἰσεῖδε χρυσόθρονος ὀφθαλμοῖσι

στᾶσ' ἐξ Οὐλύμποιο ἀπὸ ρίου: (14.153–154)

Hera zlatotrona stojeć na glavici Olimpske gore

Gledaše očima dolje (14.153–154)

Interea magni supremo a vertice Olympi

Terram humilem late despexit regia Juno: (14.178–179)

¹¹ Samo godinu dana kasnije Kunićev učenik, kolega i redovnički subrat Bernard Džamanjić objavio je latinski prijevod *Odiseje*.

U grčkom tekstu glagol εἰσεΐδε nema objekt; Kunić ga ipak uvodi pa kod njega Hera gleda „nisku zemlju” (*terram humilem*). Epitet χρυσόθρονος, „zlatotrona”, izbačen je jer ne postoji latinski ekvivalent te riječi. Umjesto toga Hera postaje *regia Juno*, „kraljevska Junona”, nesumnjivo po uzoru na rimske pjesnike Vergilija, Ovidija, Valerija Flaka i Stacija koji su koristili izraz *regia Juno* u svojim djelima, i to na istom mjestu u stihu, te ga je Kunić morao zapamtiti dok je marljivo čitao propisanu isusovačku lektiru (Verg. *Aen.* 1.443, 4.114, 7.438, 10.62, Ovid. *Met.* 6.94, 9.21, 14.829, Val. Fl. *Argon.* 6.650, Stat. *Theb.* 5.446).¹² Ovakva praksa posuđivanja nije bila ništa neobično već u starom Rimu, a kod Kunića su je već uočili, kako je gore navedeno, Maixner (1889) i Majnarić (1940), i potvrdili kasniji istraživači.

5.2.2

εἴ πως ἰμεΐραιτο παραδραθέειν φιλότητι
ἢ χροῖῃ, τῷ δ' ὕπνον ἀπήμονά τε λιάρον τε
χεύη ἐπὶ βλεφάροισιν ἰδὲ φρεσὶ πευκαλίμησι. (14.163–165)
Ne bi li nju zaželio on obljudbit i ne bi l'
S njom se milovat htio, i ona mu okrepnim, slatkim
Oči posula snom i opčinila srce mu mudro. (14.163–165)
Eximio captum formae si forte lepore
Implicitet, exceptoque ulnis et lumina, totam
Et mentem ignavo componat callida somno. (14.189–191)

Nedvosmislen Homerov izraz παραδραθέειν Kunić prevodi blažim glagolom *implico*, 1. „spojiti, intimno povezati”; Zeus je kod njega „osvojen iznimnom ljupkošću izgleda”, čime ga Kunić opravdava, a san koji će ga obuzeti neće, kao kod Homera, biti umirujuć i topao, odnosno „okrepan i sladak”, već *ignavus*, „lijen”. Možemo nagađati je li ga na izbor pridjeva potaknuo stih *Dixit et ignavus defluxit corpore somnus* (Lygd. *Eleg.* 4.81) iz jedne od ljubavnih elegija rimskog pjesnika Ligdama.

5.2.3

αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ πάντα περὶ χροῖ θήκατο κόσμον
βῆ ῥ' ἴμεν ἐκ θαλάμοιο, καλεσσαμένη δ' Ἀφροδίτην
τῶν ἄλλων ἀπάνευθε θεῶν πρὸς μῦθον ἔειπε:
ἦ ῥά νύ μοι τι πίθοιο φίλον τέκος ὅττι κεν εἴπω,
ἦέ κεν ἀρνήσαιο κοτεσσαμένη τό γε θυμῷ,
οὐνεκ' ἐγὼ Δαναοῖσι, σὺ δὲ Τρώεσσιν ἀρήγεις; (14.187–192)
Pošto uresom svakim već tijelo nakiti svoje,
Iziđe iz sobe zatim i tajom od bogova drugih
Pozvavši Afroditu ovako joj besjeđu počne:

¹² Rezultati su dobiveni pretraživanjem tekstova dostupnih u digitalnoj zbirci *Musisque Deoque*.

„Bi li me poslušat htjela, o j dijete drago, što velim?
Ili me poslušat nećeš u duši srdita na me,
Što sam Danajcem ja na pomoći, a ti Trojancem.” (14.187–192)

... *et, omni*

*Ornatu fulgens, thalamo procedit ab alto;
Ac Venerem coetu a superum dea sevocat omni,
Seductam et blandis affatur callida verbis:
Dulcis nata, meis precibus flectere? negabis
An flecti? ac noles, quam nunc rem poscere mens est,
Largiri, irascens mihi scilicet, ipsa favere
Quod Danaïs; tu, diva, soles defendere Troas?* (14.217–224)

Izvornih pet stihova Kunić je proširio u malo više od sedam, iako je na jednom mjestu nešto i izbacio: čestice ἢ ῥά νύ uopće nije preveo jer latinski jezik nije toliko bogat tom vrstom riječi kao grčki. Homerova formula za obraćanje, πρὸς μῦθον εἶπε, kod Maretića glasi: „ovako joj besjedu počne”, što Kunić uljepšava i proširuje u *blandis affatur callida verbis* „obradi joj se lukava zavodljivim riječima”. S jedne strane kvalificira Herin postupak kao prijetrovan, što Homer ne čini, a s druge imitira antičke pjesnike Stacija i Ovidija koji su upotrijebili slične izraze na istim mjestima u stihu:

Abnatat et blandis adfatur litora uotis: Stat. *Ach.* 1.383
Ergo eat et blandis peraretur littera uerbis Ovid. *Ars.* 1.455
Tempora cum blandis absumpsit inania uerbis, Ovid. *Met.* 2.575
Ipsa suos tradit blandisque miserrima uerbis, Ovid. *Met.* 9.156

Stihovi 14.190–191 kod Kunića su pretvoreni u tri stiha (14.221–223) u kojima nema novih značenja, već sam na različit način kaže isto. Još jedan razlog produženja je predikat „sam na pomoći” koji Kunić prevodi dvaput: *favere... soles defendere*.

5.2.4

ἄινότετε Κρονίδη ποῖον τὸν μῦθον εἶπετε.
εἰ νῦν ἐν φιλότῃτι λιλαίεαι εὐνηθῆναι
Ἴδης ἐν κορυφῇσι, τὰ δὲ προπέφανται ἅπαντα:
πῶς κ' εἴ τις νῶϊ θεῶν αἰειγενετῶν
εὐδοντ' ἀθήρσειε, θεοῖσι δὲ πᾶσι μετελθῶν
πεφράδοι; οὐκ ἂν ἔγωγε τεὸν πρὸς δῶμα νεοίμην
ἐξ εὐνῆς ἀνστάσα, νεμεσσητὸν δὲ κεν εἶη.
ἀλλ' εἰ δὴ ῥ' ἐθέλεις καὶ τοι φίλον ἔπλετο θυμῶ,
ἔστιν τοι θάλαμος, τόν τοι φίλος υἱὸς ἔτευξεν
Ἕφαιστος, πυκινὰς δὲ θύρας σταθμοῖσιν ἐπήρσεν:
ἔνθ' ἴομεν κείοντες, ἐπεὶ νύ τοι εὐαδεν εὐνή. (14.330–340)
„Prestrašni Kronov sine, ta kakve to izusti r'ječi!
Ako na vrsima Idske planine u ljubavi sa mnom

Želiš da legneš, al' sve se odatle vidjeti može!
 Kako bi bilo, da koji od vječitih bogova spazi
 Nas gdje spavamo skupa, i bozima ostalim ode
 Kazati? – Ne bih se više u dvore vratila tvoje
 Ustav iz postelje ja, jer ruglo bilo bi pravo.
 Ali kad te je volja, i kad ti je milo u duši,
 A ti sobu imadeš, – načinio ti ju je sinak
 Hefest i složio čvrsta u dovratnike joj vrata, –
 Onamo pođimo leć, kad se tebi postelje hoće.” (14.330–340)

*Nam quid ais? tibi quis mentem, Saturnie, dirus
 Versat amor? Ida in summa nudoque sub axe
 Quid si divum aliquis videat nos forte cubantes,
 Atque aliis narret superis? qua fronte reverti
 Caelicolum ad sedes tunc possem conscia probri?
 Verum, ita si placitum, si fert ita corde voluntas,
 Est thalamus tibi, quem Vulcanus condidit, aptans
 Postibus ille seras solidis. quin pergimus illuc
 Et somnum in clauso petimus de more cubili?* (14.379–387)

U ovom primjeru Kunić je čak i smanjio broj stihova, iako mu to inače, kao što možemo zaključiti iz ukupnog broja stihova, nije bio običaj. „Prestrašni Kronov sine” gubi pridjev pa je Zeus kod Kunića samo Kronov sin, a „kakve izusti riječi” kod Kunića je nešto kraće *Nam quid ais?* „Ma što kažeš?”. Pridjev αἰνότητε nalazi se nešto kasnije u pozitivu kao *dirus* „strašan, zastrašujuć”, ali se odnosi na *amor*, tj. Zeusove osjećaje. Moguće je da ga je Kunić upotrijebio upravo na tom mjestu da bi se na neki način ogradio od cijele epizode.

Riječi ἐν φιλότητι λιλαιεαι εὐνηθῆναι, „u ljubavi / Želiš da legneš”, Kunić prevodi prilično slobodno kao *mentem... dirus versat amor*, „strašna ljubav okreće duh”. Potom preskače spomen bračne postelje iz koje bi se Hera sramila vratiti na Olimp. Hera zaključuje da „ruglo bilo bi pravo” vratiti se tamo kad bi netko od bogova vidio nju i Zeusa na vrhu Ide. Kunić razrađuje i naglašava ideju Herina srama: njegova Hera kaže da bi bila *conscia probri*, „svjesna sramote”, i pita se *qua fronte reverti / ... possem* „kako bih mogla imati obraza da se vratim?”. Bračni krevet u posljednjem stihu ovog odlomka kod Homera i Maretića definitivno je mjesto bračnih dužnosti, no Kunić dodaje riječ *somnus*, -i, m. i pretvara ga u mjesto uobičajenog odmora: *Et somnum in clauso petimus de more cubili?* „I po običaju tražimo san u skrovitom krevetu?”. Krevetu je dodan atribut *clausus* da se naglasi opreka s prirodom gdje bi ljubavnike natkrivao samo nebeski svod. Kuniću ipak treba priznati da nije ublažavao svaki skandalozniji izraz na koji bi naišao te da je u 14.381 upotrijebio oblik *cubantes* od glagola *cubo*, 1., koji između ostalog može značiti i „spavati s nekim”.

Na planu latinskog izraza ponovno uočavamo utjecaj rimskih pjesnika: što se tiče stiha 14.379–80 gdje *mentem... versat amor*, usporediv izraz da „ljubav okreće srce“ nalazimo kod Ovidija:

Et possessa ferus pectora uersat Amor. Ovid. *Am.* 1.2.8,
Nunc iuuat: incertus pectora uersat amor: Ovid. *Ars* 3.718.

Neočekivano je da se ovdje radi o Ovidijevim djelima *Amores* i *Ars amatoria* koja nisu bila dio isusovačke lektire te ih je Kunić morao samoinicijativno uzeti u ruke.

Homerovo Ἰδης ἐν κορυφῆσι Maretić prevodi bez dodatnih ukrasa „na vrsima Idske planine“, dok Kunić uz istoznačno *Ida in summa* dodaje *nudoque sub axe*, Vergilijevu formulaciju koja znači „pod vedrim nebom“, a koju su preuzeli i antički pjesnici Stacije i Klaudijan:

Cum pater in ripa gelidique sub aetheris axe Verg. *Aen.* 8.28,
Aedibus in mediis nudoque sub aetheris axe Verg. *Aen.* 2.512,
Inuiolata feris, nudoque sub axe iacentem Stat. *Theb.* 3.112,
Arceri Danaos, nudoque sub axe relinqui Stat. *Theb.* 11.663,
Dum Stilicho regeret, nudoque hiemare sub axe Claud. *in Eutr.* 2.413.

Iz navedenih odlomaka zaključujemo da je Kunić u prijevodu *Ilijade* ponešto ublažio sablažnjivije dijelove ove epizode, te ponekom riječju ili izrazom suptilno dao do znanja što on misli o ponašanju likova i radnji. Pritom je proširio izvorni tekst za 10%, a proširivanja su često izrazi kakve nalazimo i kod rimskih autora. Iz toga zaključujemo da se Kunić ponekad radije ugledao na njih nego držao Homera, a čini se da kao čitalac nije zazirao od škakljivog materijala (npr. rimske ljubavne elegije), dok je, kad bi se našao u ulozi prevodioca, prema lektiri ipak bio stroži, vjerojatno svjestan svoje uloge profesora i odgojitelja isusovačke mladeži.

6. Feministička interpretacija epizode „Zavođenje Zeusa“

Deborah Lyons navodi da su razlozi zbog kojih muškarci u Homerovim epovima cijene suprotni spol sljedeći: ljepota, umne sposobnosti i praktične vještine poput tkanja. Žene donose muškarcu prestiž i *vice versa*, kad su mu oduzete kao Bri-seida Agaemnonu, taj je prestiž smanjen (Lyons 2011: 939). Lyons ističe da je, iako se u oba epa nalaze likovi „snažnih žena“, status smrtnih žena uvijek neizvjestan i lako se dovodi u pitanje, osobito u ratnom svijetu *Ilijade*. Najmoćnije ženske osobe kod Homera su božice. Bez obzira na status, smrtna žena uvijek je podložna muškim srođnicima: Penelopa Telemahu, Andromaha Hektoru (Lyons 2011: 940). U ovom ćemo poglavlju, između ostalog, vidjeti vrijedi li ovaj obrazac i za Heru, usprkos njejoj božanskoj prirodi. Nadalje, prikazat ćemo njezino ponašanje u svjetlu arhetipa žene zavodnice i žene djevice.

Za interpretaciju ove epizode ključni su Homerov prikaz Herine uloge i pozicije na Olimpu, te njezin odnos sa Zeusom u cjelini. Kao ženi vrhovnog vladara na neki su joj način ostali bogovi podređeni, no ona svoju ulogu žene vladara premašuje time što ipak samostalno donosi odluke (koliko joj je to omogućeno) te sama potencira spletku i varku, a nakon toga i Zeusov bijes. Moglo bi se dakle reći da je ona svjesna svoje ograničenosti odnosno položaja koji joj je dodijeljen, ali ga i vrlo vješto koristi za vlastiti cilj, a to je zavesti i uspavati Zeusa, kako bi Grci mogli nadvladati Trojanje. Epizoda započinje Herinim smišljanjem plana, nastavlja se detaljnim opisom njezina fizičkog izgleda i svega onoga što joj je potrebno kako bi plan uspio. Nakon priprema slijedi provođenje nauma u djelo, a epizoda završava Herinim i Zeusovim sjedinjenjem, tj. njihovim odlaskom u postelju.

Od uvodnih stihova koji prikazuju kako Hera smišlja plan (14.153–161), vjerojatno je najupečatljiviji onaj „Opazi Zeusa gdje sjedi i mrzak joj bude u duši”. Ona, kao i Helena u 3. pjevanju *Ilijade*, očito ima mogućnost ne voljeti, štoviše mrziti svog supruga, ali za razliku od Helene može u vezi toga poduzeti konkretne mjere, čime direktno prelazi i nadilazi ulogu supruge vladara koja joj je dodijeljena. Koje su to mjere, saznajemo odmah u nastavku: „Lijepo nakitit sebe i poći na goru Idsku, / Ne bi li nju zaželio on obljuditi i ne bi l' / S njom se milovat htio, i ona mu okrepnim, slatkim / Oči posula snom i opčinila srce mu mudro”. Nakon definiranja plana u stihovima 14.162–169, slijede konkretne mjere koje Hera poduzima kako bi joj naum uspio. Hera najprije započinje s pranjem i mazanjem tijela (14.170–174), nakon toga slijedi uljepšavanje kose (14.175–177), odijevanje (14.178–181), stavljanje nakita i vela (14.182–185) te obuvanje (14.186). Nakon detaljnog opisa Herina fizičkog izgleda slijedi njezin razgovor s Afroditom koju traži žudnju i ljubav kako bi otišla do Tete i izmirila ju s njezinim suprugom s kojim je već dugo u svađi. Njoj Afrodita odgovara: „niti mi priliči tebe ne uslišit, pa i ne mogu, / koja predobrom Zeusu na rukama počivaš mila” te joj daje pojas ispunjen žudnjom i ljubavlju. Iz spomenutog je vidljivo da se ovdje božice, koje su u *Ilijadi* bile na pomoći suprotnim stranama, međusobno uvažavaju, iako je također istaknuta Herina lukavština koju čak niti druga božica nije prepoznala. Zatim slijedi Herin sastanak sa Snom, od kojeg traži da uspa-va Zeusa kako bi Posejdon mogao doći braniti Ahejce. Prvo mu zauzvrat nudi „dar, nepropadljivu stolicu krasnu” (14.238) koju će načiniti njezin sin Hefest, no kada on to odbija nudi mu nešto primamljivije: jednu od Harita za ženu. Ovdje se može povući paralela s Agamemnonom i Briseidom, za koju on kaže da mu je γέρας, „počasni dar”: još je jedanput vidljivo da je žena nagrada, odnosno ona je svedena na stvar

¹³ Žene kao ratni plijen pojavljuju se i drugdje u *Ilijadi*: najpoznatije su, dakako, Hriseida i Briseida; u 9. pjevanju Agamemnon obećava Ahileju razne nagrade, uključujući sedam žena s Lezba, i čak mu nudi jednu od svojih kćeri za ženu (9.127–148), a u uvodnom dijelu ove epizode Hera obećava Snu jednu od Harita (14.267–269).

koja može nekome biti poklonjena i nekome pripadati.¹³ Nakon što sklopi dogovor sa Snom, Hera odlazi k Zeusu, a njega kad ju vidi obuzima žudnja te joj govori: „Nego hajdemo leći, nasladit se ljubavi hajdemo, / Ta još mi nikad ljubav za boginjom, a ni za ženom / Tako ne svlada dušu u grudima razliv se po njoj” (14.314–316). Nakon toga Zeus nabraja mnoštvo žena s kojima je imao odnose i spominje potomke koje mu je svaka od njih rodila. Iako je u tim stihovima naglašena Zeusova poligamnost, posebno u oprečnosti s Herom koja ima odnose isključivo s njim, uočljiva je gradacija važnosti navedenih ljubavnica i slave njihovih potomaka. „Niti kada sam ženu Iksiona ljubiti stao, / Koja svjetnika rodi Piritoja bozima ravnog; / Ni kad gležanja krasnih kćer Akrisija ljubih, / Danaju, koja glavnog junaka Perseja rodi; / Ni kad Feniksa kćer daleko slavnoga ljubih, / Minosa i Radamanta bogolikog koja mu rodi; / Ni kad u Tebi ljubih Alkmenu, kad Semelu ljubih / Ona srčanog sina Herakla porodi meni, / A Dionisa, ljudima veselje, Semela rodi; / Ni kad boginju ljubih ljepokosu Demetru ono, / Ni kad preslavnu Letu, ni samu tebe kad ljubih, – / Koliko sad sam te željan i slatka me osvaja žudnja” (14.317–328). Pa iako je Hera u tom spominjanju navedena posljednja, uočljivo je kako Zeus započinje s manje bitnim, smrtnim ljubavnicama, a završava s Herom, koja mu je sestra i žena. U tom smislu ovdje nije važno da je Hera tek „jedna od” žena s kojima je Zeus imao odnose, već je njegova želja tolika da se sva druga osvajanja i seksualna želja koju je osjećao prema drugima ne mogu usporediti s načinom želje prema Heri u tom trenutku. Dakle, spominjanje Here kao posljednje u tom nizu, za nju je povoljno, dok ostale žene i ljubavnice padaju u drugi plan. Ovdje je također zanimljivo isticanje potomaka, tj. pojedine djece koju mu je svaka žena pojedinačno rodila. To se može promatrati u svjetlu novije teorije da su Grci i Trojanci ratovali za žene prvenstveno zbog njihove mogućnosti reprodukcije (Lyons 2011: 939).

Sastanak završava stihovima Herina i Zeusova sjedinjenja: „Pod njima nova trava iz zemlje izbije divne, / Rosni izbije lotos i šafran, perunika k tome / Gusta i nježna i ona od zemlje ih dizaše uvis. / Tu je njih dvoje leglo, i na se oblak navuku / Lijep i zlatan, a rosa iz njega padaše sjajna” (14.347–351), a prizor nakon ove idilične slike završava Herinim uspjehom. Zeus na kraju biva uspavan, čime Hera konačno, svjesno iskoristi vlastitu seksualnost, dobiva ono što želi. Međutim, kad se Zeus probudi, otkrit će varku i gnjevno pozvati Heru na red, podsjećajući je na raniju priliku kad ju je fizički kaznio (15.4–33). Hera se potom prestrašeno vraća na Olimp (15.78–99). Ovime se potvrđuje da za božice vrijedi isto što Lyons navodi za smrtnice: uvijek su podčinjene muškom srodniku. Čak se i Hera, koja je kao božica moćnija od smrtnica, mora pokoriti mužu i bratu Zeusu. Homer u „Zavođenju Zeusa” propituje granice ženske sfere i ženske moći, ali ne odstupa predaleko od obrasca utvrđenog za smrtnice.

Dakle, Herin je plan bio zavesti Zeusa i odvući ga u postelju kako bi ga San mogao uspavati, a nakon učinjenih detaljnih priprema, sam sastanak supružnika zavr-

šava onako kako je Hera željela i predviđala. Upečatljivo je da je od osobina, u ovom prizoru, najviše istaknuta njezina zavodljivost i prijetvoran karakter što se može povezati s karakteristikama arhetipa žene zavodnice, koji je u suprotnosti s arhetipom žene djevice. Upravo je na suprotnostima i povezivanju arhetipa žene djevice i žene zavodnice u Herinu liku „izgrađena” ova epizoda. Naime, kako bismo bolje razumjeli oba arhetipa koja se prožimaju i isprepliću u Herinu liku u ovom prizoru, treba definirati što ženskost i pojedini arhetip uopće znači. Pitanje ženskosti i/ili muškosti zapravo je pitanje rodnog identiteta, koji je vezan uz kulturne ideale i stereotipe o ženskosti i muškosti i koji se odnosi na skup kvaliteta, obilježja i ponašanja koje se društveno očekuju od muškaraca i žena. U knjizi *Nevolje s rodom* Judith Butler naglašava kako nema smisla definirati rod kao kulturnu interpretaciju spola, ako je sam spol proizvedena kategorija. Rod, dakle, ne bismo trebali shvaćati samo kao kulturno upisivanje značenja na prethodno dani spol već on mora označavati i sam aparat proizvodnje kojim se ustanovljuju spolovi. Stoga je i rod diskurzivno/kulturno sredstvo kojim se prirodni spol uspostavlja kao politički neutralna površina na koju kultura djeluje (Butler 2000: 22).

U patrijarhatu se razlike između muškaraca i žena različito vrednuju, na način da se niža vrijednost pripisuje ženama, a viša muškarcima. Mogli bismo reći da olimpski bogovi žive u nekoj vrsti androcentrične zajednice, tj. patrijarhata, jer muški bogovi imaju veći stupanj slobode i aktivnosti, dok su božice uglavnom ograničene na manja područja, isključivo svog djelovanja. Takav obrazac nije izražen samo u mitu, već je uočljiv i u grčkom društvu općenito gdje su žene ograničene na domaćinstvo i obitelj, a muškarci se mogu baviti nekim zanimanjem, sudjelovati u radu skupštine, prisustvovati javnim događanjima, vršiti razne dužnosti, itd. Kako nas za analizu ovog prizora najviše zanima Herin i Zeusov odnos, postoje određena odstupanja u odnosu na klasični model patrijarhalne zajednice jer je riječ o vrhovnom bogu i božici. U klasičnoj se patrijarhalnoj zajednici drugost žene određuje u odnosu na ono prvo, muško, no „u određenom smislu, androcentrično-patrijarhalni obrazac nije samo binaran i hijerarhijski nego je monistički jer ako je utvrđena drugost kao preduvjet ravnopravnosti u ontološkom smislu, onda je u etičkom smislu ono prvo također jedino” (Jurić 2008: 40).

Očito je kako je u takvim društvima žena podređena muškarcu, pa se možemo zapitati što joj preostaje, odnosno na koji način i u kojoj mjeri je žena slobodna djelovati i što se to od nje očekuje. Tu zapravo dolazimo do spomenutih ženskih arhetipa, odnosno govorimo o osobinama i ponašanjima koja se tradicionalno smatraju ženskima. Lidija Vasiljević u svom tekstu *Feminističke kritike pitanja braka, porodice i roditeljstva* spominje kako izvorne, arhetipske oblike ženstvenosti opisuju mitovi i legende svih kultura jer je moć žene da stvori novi život oduvijek izazivala divljenje, ali i zazor, pri čemu mitovi reflektiraju udvojenost straha i divljenja u stvaranju mitoloških bića, legendi i tabua (na primjer sirene i vile). Autorica ističe kako je ideologija

braka podržala ovakvo udvojeno viđenje žene, podupirući vjerovanje da se njezina uloga zasniva na „prirodnom poretku stvari“. To zapravo znači da su mitovi stoljećima prenosili poruku kako žena samoj sebi nije dovoljna, da može biti opasna ako je sama, i da zbog toga uz nju uvijek mora biti netko tko će ju ukrotiti, kontrolirati i urazumiti, a u patrijarhату ta je uloga najprije pripadala ocu, a zatim suprugu. Vasiljević tvrdi kako su razmišljanja o ženi proizašla iz mitskih predodžbi i od dijeljenja objekta na „dobar“ ili „loš“. Tako je „arhetipski dualizam žene koja se javlja ili kao devica ili kao ‘kurva’, neophodan (je) radi investiranja negativne energije u loše projekcije muških potreba, a hrišćanstvo je također doprinelo ovakvom poretku stvari, gradeći viševakovnu dogmu o bezgrešnoj Majci i grešnoj ljubavnici koje se ne mogu integrisati u jednu osobu“ (Vasiljević 2007: 124). I doista, ako samo razmislimo o prikazima ženskih likova u povijesti književnosti, oni idu iz jedne u drugu krajnost, od djevice do zavodnice. Žena djevica jest pri tome uvijek ona uz koju se veže savršena duševna i fizička ljepota i nepropadljivost, a ona je najčešće pjesnikova poveznica s onozemaljskim (čak i s umjetnošću) upravo zato jer je savršena, duševno i tjelesno neokaljana i vječno mlada. S druge strane, žena zavodnica svedena je na tjelesnost koju najčešće svjesno koristi kako bi postigla neki cilj, i ona uvijek za muškarca znači propast u fizičkom i moralnom smislu. Najčešće se ističe njezina odvratnost, tjelesnost i grešnost, što uvijek donosi propadanje i smrt, pogotovo u odnosu na tip žene djevice koja muškarcu (i pjesniku) na neki način donosi onozemaljski život. Očito je kako su u liku božice Here u epizodi „Zavođenje Zeusa“ prisutna oba arhetipa žene. Naime, Hera, budući da je riječ o božici i vrhovnom bogu ne vodi muškarca u propast (kao prava zavodnica), no ipak je upečatljiva njezina zavodnička komponenta i korištenje vlastite tjelesnosti i seksualnosti kako bi ostvarila svoje ciljeve. U potankosti je opisan njezin fizički izgled i očito je da se ona posebno uredila za tu prigodu (tu je također prisutna i njezina komponenta božanskog čemu je posebno pridonijela Afroditu) pa se zapravo oba arhetipa žene i ženskosti u jednom prikazu isprepliću jer je ona ujedno i zavodnica, ali i božica koja onda uz sebe veže nepropadljivost i vječnu ljepotu. Hera zapravo poseže za rijetkim oružjem kojim može „nadjačati“ supruga, iskoristiti njegovu pohotnost kao slabost i ostvariti cilj zbog kojeg je i potencirala cijelu spletku. Iako smo u nekim ranijim pjevanjima svjedočili manjim pokušajima Herina djelovanja koja su u suprotnosti sa Zeusovom voljom (na primjer kada je u osmom pjevanju s Atenom htjela priskočiti Grcima u pomoć), takvi su pokušaji najčešće bili spriječeni. Upravo zbog toga ova epizoda ima još veće značenje u promatranju Herine ženskosti jer je iz pasivnog (ili donekle pasivnog) promatrača postala aktivni sudionik u odnosu između sebe i Zeusa uzevši stvari u svoje ruke. Činjenica da će se u 15. pjevanju Zeus probuditi, shvatiti da je prevaren i razbjesniti samo potvrđuje da Hera živi u androcentričnoj zajednici, pod neupitnim autoritetom svog muža, koji će na koncu shvatiti prevaru, a njezino će djelovanje poslije žestoka Zeusovog prijekora opet biti svedeno uglavnom na okvire njezina područja djelovanja.

7. Zaključak

Epizoda „Zavođenje Zeusa” intrigirala je čitatelje već u antičko doba, a i danas privlači pozornost nekoliko disciplina. Raznolikost čitanja, bilo da se nudi feministička interpretacija, bilo da se smatra dokazom utjecaja bliskoistočne kulture na Homera, čini ovu epizodu specifičnom unutar *Ilijade*. Nije moguće, a teško da će ikada i biti, reći bilo za koju od iznesenih interpretacija da je jedina točna, a sve ostale pogrešne, ali upravo je raznolikost čitanja ono što je čini posebnom. Tema koja uključuje seksualnost također je mnogim prevodiocima predstavljala nešto što bi radije izbjegli, te su traduktološke analize vrijedan doprinos poznavanju recepcije ove epizode.

Literatura

- Bratičević, Irena. 2015. *Via virtutis: Epigramatski opus Rajmunda Kunića*. Ex libris. Zagreb.
- Bricko, Marina. 2002. Naknadno upisana Arkadija: Kunić i Zamanja kao prevodioci Teokrita. U: *Hrvatska književna baština*, sv. 1. Ur. Fališevac, Dunja i dr. Ex libris. Zagreb. 575–593.
- Burkert, Walter. 1995. *The Orientalizing Revolution: Near Eastern Influence on Greek Culture in the Early Archaic Age*. Second printing [1992]. Harvard University Press. Cambridge, MA – London, England.
- Butler, Judith. 2000. *Nevolje s rodom*. Ženska infoteka. Zagreb.
- Currie, Bruno. 2011. *Dios apatē*. U: *The Homer Encyclopedia*. Vol. 1. Ur. Margalit Finkelberg. Blackwell Publishing. Malden MA – Oxford – Chichester. 211–212.
- Ferluga-Petronio, Fedora. 1996. Monti, Kunić i prijevod Homerove *Ilijade*. *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* XXXIV. 91–101.
- Haubold, Johannes. 2013. *Greece and Mesopotamia*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Homer. 2009–2019. *Ilijada*. Preveo i protumačio Tomo Maretić. CARNET & Bulaja naklada. <https://lektire.skole.hr/knjige/homer/ilijada>. Pristupljeno 11. 8. 2019.
- IJsewijn, Jozef. 1990. *Companion to Neo-Latin Studies*. Pt. I. Leuven University Press – Peeters Press. Leuven.
- Janko, Richard. 1992. *The Iliad: A Commentary*. Vol. 4. Books 13–16. Cambridge University Press. Cambridge.
- Jurić, Hrvoje. 2008. Humanizam, transhumanizam i problem rodno-spolne drugosti. *Treća X* (1). 27–44.
- Katičić, Radoslav. 1987. Hoditi — roditi. Spuren der Texte eines urslawischen Fruchtbarkeitsritus. *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 33. 23–43.
- _____. 1989. Weiteres zur Rekonstruktion der Texte eines urslawischen Fruchtbarkeitsritus. *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 35. 57–98.
- _____. 2008. Zeleni lug. *Filologija* 51. 41–132.
- _____. 2010. *Zeleni lug*. Ibis grafika – Matica hrvatska. Zagreb.

- Kelly, Adrian. 2008. The Babylonian Captivity of Homer. *Rheinisches Museum für Philologie Neue Folge*, 151. Bd. (H. 3/4). 259–304.
- Krieter-Spiro, Martha. 2018. *Homer's Iliad: Book XIV*. Walter de Gruyter. Boston – Berlin.
- Kunić, Rajmund. 1776. *Homeri Ilias Latinis versibus expressa a Raymundo Cunichio Ragusino*. Joannes Zempel. Rim.
- Logeion. <https://logeion.uchicago.edu/>. Pristupljeno 17. 10. 2020.
- Lyons, Deborah. 2011. Women. U: *The Homer Encyclopedia*. Vol. 3. Ur. Margalit Finkelberg. Blackwell Publishing. Malden MA – Oxford – Chichester. 939–949.
- Maixner, Franjo. 1889a. Život i rad Rajmunda Kunića. Rad JAZU 96. 110–166.
- Maixner, Franjo. 1889b. Život i rad Rajmunda Kunića. Rad JAZU 98. 85–153
- Majnarić, Nikola. 1940. Prilog za poznavanje Kunićeva prijevoda *Ilijade* (Vergilijev utjecaj kod prevođenja poredaba). *Hoffillerov zbornik (Serta Hoffilleriana)*. [s. n.]. Zagreb. 167–178.
- Matasović, Ranko. 1996. Greek Parallels to a Reconstruction of Balto-Slavic Mythological Texts. *Wiener Studien* 109. 31–43.
- Musisque Deoque*. <http://mizar.unive.it/mqdq/public/index>. Pristupljeno 11. 8. 2019.
- Novaković, Darko. 1992. Kunićevi prijevodi iz *Grčke antologije*. *Latina et Graeca XX* (39–40). 9–34.
- . 2005. Hrvatska novolatinska epika. *Latina et Graeca XXIV* (8). 33–38.
- Perseus*. <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/>. Pristupljeno 11. 8. 2019.
- Šonje, Šimun. 1976. Prigodom 200. obljetnice prijevoda Homerove *Ilijade* od Rajmunda Kunića (1776–1976). *Dubrovnik 5 – 76*. 34–46.
- Vasiljević, Lidija. 2007. Feminističke kritike pitanja braka, porodice i roditeljstva. U: *Neko je rekao feminizam? Kako je feminizam uticao na žene XXI. veka*, ur. Adriana Zaharijević. Centar za ženske studije, Žena u crnom i Rekonstrukcija Ženskog fonda. Beograd. 118–143.
- Višić, Marko. 1993. *Književnost drevnog Bliskog Istoka. Enuma eliš. Gilgameš*. Naprijed. Zagreb.

Izvori slika

- Slika 1:** James Barry, *Jupiter i Junona na planini Idi*, 1773.
(https://commons.wikimedia.org/wiki/File:James_Barry_001.jpg#/media/File:James_Barry_001.jpg)

Various Interpretations of the *Dios apatē* (Il. 14.153–353)

Summary

The Jesuit Rajmund Kunić is considered one of the best Latin translators of Homer. His formation in the Jesuit education system had a great impact on his work: he was able to compose Latin verse and well acquainted with classical literature. Nevertheless, choosing to translate Homer was slightly problematic from a Jesuit point of view: the *Iliad* consist of, among other things, several lascivious elements, the episode „The Seduction of Zeus” being the most famous of these. This paper offers several interpretations of the episode, with a special focus on the approach taken by Kunić. Our analysis shows he tended to soften potentially scandalous material and to reuse works of classical authors in composing his translation.

Keywords: the *Iliad*, Homer and the Near East, Rajmund Kunić, indoeuropean mythology, Homer’s female characters